

УДК 316. 47: 316. 75/ .77 “20”

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК МІЖОСОБИСТІЙСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ХХІ СТОРІЧЧІ

Ольга Голубович

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: olyafilos@ukr.net*

Проаналізовано місце толерантності як особливої форми прояву міжлюдських відносин у добу глобалізації. Акцентовано на соціокультурних відмінностях представників домінуючої традиційної культури та культур національних меншин в окремих державних спільнотах, а також проблемах пошуку взаєморозуміння між ними. Розглянуто аспект комунікативного у людській природі як здатність до передачі інформації, формування та розвитку людських стосунків відповідно до викликів ХХІ ст. З'ясовано роль громадянського суспільства у формуванні поведінкових та діяльнісних особливостей суб'єктів комунікації.

Ключові слова: толерантність, мораль, комунікація, національні меншини, глобалізація, громадянське суспільство.

Початок ХХІ сторіччя являє собою суміш контраверсійних подій та моментів, що потребують наукового дослідження та розгляду. Серед найбільш відчутних можна виділити такі як зближення культур, сфери освіти багатьох країн, фінансової системи й економіки, поширення і постійна пропаганда цінностей демократичного й вільного (чи не у всіх аспектах) особистого й суспільного життя, створення можливостей для розвитку капіталізму у багатьох державах, де адаптація і засвоєння нових правил гри вимагають багато часу, багатьох людських зусиль та переоцінки минулого. Тема торкається питань, що назріли на сьогодні і вимагають свого вирішення та аналізу в контексті соціокультурного буття людини, формування нових і збереження традиційних цінностей у суспільстві. Дослідниками ціннісного аспекту в людській природі й суспільних процесах є Л. Вітгенштайн, Г. Ріккерт, Г. Зіммель, М. Уолцер та ін.

Метою статті є не лише розгляд аксіологічного у контексті історичного розвитку людства, але й акцент на толерантності як важливій цінності у глобалізованому суспільстві ХХІ ст.

Толерантність є спрямованою на пошук консенсусу між різними сторонами чи партнерами, як у міжнародному, діловому так і в особистому житті. Вона дозволяє узгодити суперечності, які часто носять історичний антагоністичний характер і торкаються релігійної чи етнічної терпимості або ж політичних домовленостей на міждержавному рівні. Чудовим прикладом, який це ілюструє є Нантський едикт (указ короля Франції Генріха IV від 13 квітня 1598 р., який дарував французьким гугенотам певні громадянські права, відкривши таким чином шлях до релігійної терпимості).

Хоча, часто проблеми порозуміння між народами так і залишаються невичерпними і невирішеними навіть з появою нових поколінь.

У контексті пошуку нових цінностей в процесі узгодження певних суспільних потреб, намірів чи особистого зацікавлення, виникла потреба у формуванні терпимої позиції кожного. Історія, в принципі, дає доволі малу кількість прикладів толерантного поведіння людей одне з одним. Більшою мірою вона насичена протистояннями мілітаризованого характеру, відкиданням, а то й знищенням іншого "Я" заради задоволення інтересів особистісних або групових, що в силу певних ідеологічних причин вимагає жертв для досягнення визначених цілей.

Так постає проблема природи егоїзму й альтруїзму, яку Г. Зіммель розглядає як дві протилежні сутності, які мають відношення до людського переконання. Саме у ньому й через нього вони проявляються у світі [6, с. 87]. І є тими факторами, що ведуть до конструктивних або деструктивних наслідків. Тому, рано чи пізно, будь-яке переконання зіштовхується з особистим вибором. Тут може йти мова про компроміс. З одного боку, вибір завжди залежить від наших власних оцінок, суджень тих подій чи явищ, учасниками яких ми стали і які, в результаті, формуються у переконання через наш пережитий досвід. З іншого, вони також є частиною того, у що ми віримо, незалежно від того, що відбувається навколо. Мабуть, саме у площині другого варіанту лежить позиція позитивної чи негативної ролі переконання у толерантній або деструктивній поведінці. Постає очевидне запитання. Чи насправді людина вчиться на протязі свого життя через набутий досвід помилок і їх виправлення долати цей дуалізм? Відповідь лежить у можливостях людського пізнання та аналізу цих знань, а також від того, наскільки ми здатні зрозуміти інших, з їхніми відмінними від наших уявлень, стилем життя, знаннями, досвідом тощо.

Сама толерантність стала продуктом взаємодії різних культур, релігій, державних та етнічних утворень. Перше помітне зіткнення двох соціокультурних просторів відбулось завдяки Александрові Македонському. Він, своїм приходом в Азію і подальшим проникненням у глибину її земель, приніс із собою грецьку мову, літературу, світогляд та традиції еллінів. Попри всю освіченість греків, їх вражали невідомі досі незвичні ландшафти та культура народів Сходу [3, с. 2]. В результаті подальшого просування вглиб Азії, відбувався синтез багатьох її культурних особливостей з еллінізмом. Досягненням завоювань і походів А. Македонського став космополітизм як світоглядна установка на визнання загальнолюдської ідентичності, яка виключає будь-яку обов'язкову територіальну, етнічно-національну, культурну приналежність. У свою чергу, це призвело до пошуку можливостей мирного співіснування. Хоча історія доводить складність подібних відносин. Навіть у теперішньому суспільстві, з його новітніми технологіями, можливістю отримати освіту й побудовою відкритого демократичного суспільства, рідко відбувається ефективне вирішення конфліктних ситуацій.

Відтоді, зближення різних світів стало лише питанням часу та досягнень поколінь. Тому, природно, що в силу швидкого прогресу й вдосконалення засобів пересування, а також міграції, туризму тощо, відбуваються процеси, які призводять до очевидних результатів. Серед них: процес комунікації і як наслідок, прогрес у науково-технічних галузях людської діяльності, передача цінностей та знань наступним поколінням з метою їх розвитку та збереження, мультикультуралізм, що являє собою синтез політичних та громадських поглядів, спрямованих на регуляцію

та забезпечення співжиття нації та етно-культурних меншин. Останній став суперечливим явищем у державній політиці окремих народів, хоча й прагне забезпечити мирне співіснування різних етнічних громад з метою збереження їхньої ідентичності з корінним або тривало проживаючим населенням на певній території. Так само, як і космополітизм, мультикультуралізм є певною спробою узгодити духовні та суспільні інтереси людей усередині певного етно-культурного середовища.

Моральний аспект толерантності виявляється культурі поведінки кожного з нас. Так, Б. Рассел розглядає людську істоту не лише як трибалістичну особу, що вийшла з лона природи. Він говорить не лише про подібність, але й істотну відмінність між ними. Адже людина досі є вільною у своїй здатності досліджувати, критикувати, знати, й може використовувати свою уяву для творення [5, с. 48]. З одного боку, вона є частиною природи, а з іншого, є відокремленою від неї; не схожою на все, що в ній існує. Таким чином, Б. Рассел розглядає розуміння сенсу моралі, створеної людиною протягом історичного існування, а також її співіснування з природою. Ця думка чітко демонструє, що в світі існують дві сили: людська життєдіяльність, що перетворює світ і трансформує його, відображаючись через консьюмеризм, прагматизм, економічний зиск тощо та її духовне начало, яке прагне зберегти цілісність і духовну єдність людини. Безумовно, що науково-технічний прогрес та суспільний розвиток зумовили появу таких реалій глобалізації як злиття ринків, створення потужних економічних, політичних та комунікативних мереж, появу інтенсивних потоків мігрантів, що своєю чергою породили інвесторів, які осідали в містах – центрах народження теперішнього модерного світу. Тому, з часом виникла потреба через співпрацю та асоціацію багатьох індивідів та соціальних груп в появі якісно нових цінностей та поглядів. Люди опинилися перед новими викликами і потребами. Економічний ринок почав формувати нову реальність у добу глобалізації. Він став частиною соціокультурного життя, відкривши досі невідомі регіони та можливості світу для сучасного суспільства. Технічні можливості допомагають людям ставати ближчими одне до одного та обговорювати питання, які потребують вирішення. Спеціалісти з багатьох сфер людської діяльності мають змогу долучатися до цього процесу, що дозволяє отримати різноманітні погляди на розв'язання певних проблем.

Звичайно, часто політичне бачення змін у суспільстві та його реалії зі своїми етнічними, соціальними чи культурними особливостями дуже відрізняються. Протистояння реальності та людських уявлень про неї ведуть до постійних конфліктів. Кожен відстоює власну позицію, маючи віру у її правдивість і вважає, що вона має бути почутою. При цьому, в суспільствах із демократичною політичною системою, як і в спільнотах, для яких характерна мілітаризована чи імперська система державного устрою, існують труднощі порозуміння між національною однорідністю та етнічними меншинами. З цього приводу М. Уолцер зазначає, що: «Перехід від імперської провінції до незалежної національної держави є радикальним моментом в історії толерантності. Дуже часто меншини переслідуються, на них нападають, їх виганяють — як у випадку з індійськими торговцями і ремісниками в Уганді, які невдовзі після того, як країну залишили британці, були вигнані (і які в більшості своїй супроводжували останніх у Британію, нібито «везучи туди» імперський дім, так створювалася і створюється нова різноликість в імперському центрі). Групам такого сорту іноді таланить перетворитися на меншину, до якої терпимо ставляться, але цей шлях завжди складний, і навіть, якщо він успішно подоланий, то як наслідок можлива

цілковита втрата впевненості й статусу меншин. Це одна з найпоширеніших втрат національного визволення, хоч її можна було б уникнути, або принаймні пом'якшити, якщо нова національна держава є вільною й демократичною» [2, с. 68].

М. Уолцер говорить про національні меншини, як складову будь-якої держави. Там, де панує демократія, або, принаймні, країна прагне до втілення у реальність ідеалів громадянського суспільства, права цих етнічних груп визначаються законом. Те, що ці люди живуть на певній території, як вже зазначалося вище, з різних історико-політичних причин, є важливим для подальшої співпраці домінуючої спільноти та національних меншин. Держава надає їм соціальні та культурні права, рівні з більшістю, – отримати освіту, побудувати власне життя чи зберегти традиції своїх предків, не прагнучи нав'язати їх іншим. Тобто вона толерує своє ставлення до особливостей їхнього способу й бачення життя саме через такий інструмент політичного правління як закон. Однак часто це не спрацьовує настільки ефективно, як того очікують. Адже поряд з меншістю живе інший народ, який територіально проживає поряд на протязі певного історичного часу й творить власну історію. І тут на локальному рівні толерантність має визначатися зацікавленістю одне одним, доброзичливістю та взаємопорозумінням. Особиста поведінка обох сторін зазнає змін, оскільки існує постійна їхня репрезентативність через культуру, яка відрізняє їх і територіальний та державний спільний простір, що їх єднає. Якщо культури постійно співіснують, то рано чи пізно вони намагаються порозумітися. Ті ж, що конфліктують, мають набагато глибше коріння певного комплексу проблем, які не вирішуються багато років. Звісно, потрібен час для того, щоб народи чи меншини порозумілися. Це важливо як для внутрішньо індивідуального розвитку певної культурної одиниці зокрема та суспільства загалом.

Варто також торкнутися проблем етнічних меншин не лише з точки зору їхнього постійного історично зумовленого місця проживання, але й тих, які тільки приїжджають і прагнуть залишитися в новій державі. Проблема міграції сьогодні дуже відчутна. Як явище, вона не лише стосується питання про регуляцію туристичних потоків чи робочих подорожей, але й має відношення до суспільно-політичного визначення їх майбутнього. Новоприбулі люди часто розгублені, дезорієнтовані, не можуть знайти спільної мови із корінним населенням. Тому, вони формуються у національні меншини, члени яких турбуються одне про одного, шукають спільного вирішення певних проблем тощо. З часом населення держави, в якій сформувалася чи тільки формується певна культурна меншина намагається контактувати з нею і взаємодіяти.

Толерантність в такому випадку постає як суспільна мораль. Якщо меншини є закритими етнічними групами в середовищі традиційної культури, то хіба ж можна сприймати їх, як рівноправних громадян або співмешканців? Чи стануть вони довіряти більшості, і чи остання сприйме їх як частину суспільного середовища? Ці та багато інших питань постають, якщо враховувати інтереси обох сторін, які мають власне бачення реальності. Так, політична толерантність чи доброзичливість стає лише початком формування відносин одних та інших. Однак, у багатьох країнах це досі ніяк не регулюється. Більшість суспільств є закритими, нетерпимими, не здатними до змін, що потребує для них більшої і серйознішої адаптації до реалій відкритих суспільств, які існують. Однак з часом ставлення більшості населення до наявних національних меншин у державі, змінюється і певна етно-культурна група

має можливість повною мірою в процесі своєї інтеграції відкрити себе суспільству і надалі з ним співіснувати. Питання довіри вирішується у процесі зацікавлення, комунікації та ознайомлення з особливостями культур обох сторін.

Громадянство, що є формою демократичної правової держави стає першим екзаменом до можливого співжиття з корінними мешканцями. В. Кімлічка характеризує моменти інтеграції однієї культури в іншу шляхом пристосування одна до одної. Він також розглядає те, чи можливо повністю бути асимільованим новим культурним середовищем і певною мірою стати відчуженим по відношенню до свого. Адже нові можливості, перспективи, тривалість проживання унеможливають повернення до попереднього способу життя, а це може означати розірвання зв'язків із ним. Однак, В. Кімлічка демонструє оптимістичний погляд, вважаючи, що часто відбувається саме навпаки. Тобто іммігранти чи меншини прагнуть зберегти ще власні культурні особливості, щоб, зрештою, не втратити їх повністю, оскільки вбачають у них підтримку та запоруку надійнішого майбутнього [4, с. 84-85]. Тому, часто толерантність носить ще й особистісний характер. Тобто те, як самі новоприбулі оцінюють вже свою культуру чи політико-суспільну ситуацію через призму нового середовища, з яким вони зустрілися. Одні національні меншини інтегруються у суспільство повністю, інші тривалий час цьому опираються і намагаються жити ізольовано, ще інші перебувають у процесі комунікації та співпраці з більшістю населення країни.

Таким чином, держава, а особливо громадянське суспільство можуть допомагати у вирішенні цих питань і різних проблем, які виникають у процесі інтеграції різних культурних традицій та взаємодії людей як їхніх носіїв. Посередником може виступати толерантність та доброзичливе ставлення одне до одного. Намагання порозумітися одне з одним завдяки процесам комунікації та співпраці дозволять створити нові суспільні відносини у ХХІ ст. Культурний обмін, що відбуватиметься через толерантність та пошук взаємопорозуміння різних людей і традицій їх народів здійснюватиметься швидше й відкриє щось нове для обох сторін, хоча й вимагатиме певного часу та їхніх зусиль у співпраці.

Так чи інакше, люди змушені діяти разом, щоб досягти певних бажаних результатів. Така співпраця особливо помітна у добу глобалізації, коли індивідуальне знаходить своє вираження через економічну, політичну чи будь-яку іншу діяльність у зв'язку із колективним. Крім того, поширення інформаційних технологій, транспорт і міська інфраструктура сприяють поширенню комунікативних можливостей у всьому світі. «Невизначене розширення простору, - стверджує І. Берлін, - в якому люди можуть вільно обирати між розмаїтими ймовірними річизами дії, може просто бути несумісним з реалізацією інших вартостей. Звідси, за такого стану речей, ми змушені коригувати вимоги, йти на компроміси, встановлювати пріоритети, займатися всією тією практичною діяльністю, що її фактично завжди потребувало соціальне і навіть особисте життя» [1, с. 58]. Завжди існує відмінне бачення людьми проблем у суспільній, політичній та інших сферах людської діяльності. Тому, надзвичайно важливо знаходити баланс між різноманітним думок, поглядів та їх впровадженням у життя.

Комунікація дозволяє виражати різні думки, які потрапляють до багатьох адресатів. Вона виражає себе через діалоги, які передаються і таким чином творять нову реальність. Важливо, що людина має змогу через посередництво технічного

засобу обмінюватися інформацією, яка впливає на різноманітні соціальні, культурні чи політичні події. Так, можна дізнатися зовсім невідомі факти з соціального життя громадян багатьох держав на різних континентах світу, вести з ними постійне листування або спілкуватися через Всесвітню мережу. У добу глобалізації люди стали ближчі одне до одного. Кожен прагне бути почутим. Особливо це виявляється у поширенні різноманітних соціокультурних зв'язків. Вони настільки багатогранні, що кожен має змогу долучатися до них. Тому, порозуміння є дуже важливим. Самовираження, яке від природи притаманне кожній людині стає частиною суспільного життя.

Сьогодні люди повинні бути більш відкритими одне до одного. Через спілкування і пошук вирішення певних соціальних чи особистих проблем вони виражають своє ставлення до подій, що відбуваються у світі. Безумовно, глобалізація певним чином впливає на життя кожного. І в сучасну постмодерну добу важко виявляти довіру одне до одного. Адже, якщо раніше люди жили за певними правилами й законами, які були різними у багатьох країнах, то тепер існує можливість вибору між відкритим чи закритим суспільством та їх особливостями. І кожен має змогу переконатися, що краще для особистого чи суспільного життя через комунікацію з іноземцями, подорожі, телебачення чи Інтернет.

Люди повинні знаходити шляхи для того, щоб порозумітися. Так, міське середовище більш схоже на закриту форму людської спільноти, аніж на відкриту. Квартири чи будинки є місцем проживання різних людей, їхніх сімей, з певними цінностями та поглядами. І приватна форма власності певною мірою обмежує безпосередні контакти людей одне з одним. Ось чому їм важко знайти спільну мову або навіть дізнатися про культуру одне одного. Крім того, людство сьогодні частіше спілкується через технічні носії - мобільні телефони, радіо, телебачення, пресу чи Інтернет. Це ускладнює процес живого спілкування, адже при безпосередньому контакті людина може проявляти різні почуття, реагувати на міміку, жести, погляд і навіть на запахи співрозмовника. Таким чином людина намагається доторкнутися того «іншого Я», з яким комунікує.

Толерантність характеризують взаємодія, порозуміння та комунікація. Звичайно, що у своєму індивідуальному житті кожен відчуває власну важливість, однак, виходячи поза індивідуальні межі у глобальний простір, відбувається зіткнення різних світів, які виявляються стійкішими формами суспільного устрою, оскільки, взаємодіють історично тривало або мають певні тісні зв'язки, які й забезпечують їхню сталість. Людина почувається розгубленою, особливо це стосується туристів або мігрантів, які вперше потрапили у нове мовне та етнокультурне середовище. Труднощі, з якими зустрічається людина лише посилюються, якщо вона відчуває власне несприйняття і нерозуміння з боку нового соціокультурного простору. Громадські організації й держава піклуються про таких осіб. Але часто вони так і залишаються лише меншиною, і їм важко стати повноправною частиною того суспільства, у якому вони вирішили жити. Що ж до туристів чи людей, які перебувають у «чужих» країнах з професійних намірів, то вони стають частиною нового середовища лише на певний визначений час. І населення, яке постійно проживає на певній території у певній країні лише комунікує з ними у короткостроковій перспективі. Толерантність тут проявляється охочіше і швидше, аніж у першому випадку.

Свобода, як засада демократичного й вільного суспільства дозволяє людям вільно почуватися у державах, де є подібні політичні реалії. І як наслідок, люди більш відкриті одне до одного. Вони намагаються порозумітися й довіряють одне одному частіше, аніж у країнах, де історія і певні конфліктні ситуації досі важко розв'язати. Традиції є надзвичайно важливими. Особливо, якщо це традиції, які формуються новою генерацією молодих людей, котрі шукають свій шлях у розбудові світу через інновації та технологічний прогрес людства. Вони пізнають культуру одне одного завдяки подорожам та робочим поїздкам, мають можливість контактувати завдяки мережі Інтернет, діляться своїми поглядами та власним баченням певних проблем. Культури стають ближчими саме завдяки таким інтенсивним комунікативним процесам. Вони відкриваються зсередини і ніщо їх не здатне обмежити.

Отже, попри всі зміни, які відбуваються у світі, толерантність стає частиною людського співжиття і порозуміння. Вона має змогу проявлятися не лише на рівні певних етнокультурних одиниць, як наприклад, через меншини, але й в особистісному плані. Формуючись, певна спільнота може ставати більш відкритою і дозволяти іншим контактувати з нею, дізнаватися про неї і з нею взаємодіяти. Таким чином, ціннісний аспект постійно трансформується у вияв нової поведінки та поглядів на вже існуючий світ та той, який наступить у недалекому майбутньому.

Список використаної літератури

1. Берлін І. Чотири есе про свободу / І. Берлін. – К. : Основи, 1994. – 272с.
2. Уолцер М. Про толерантність / М. Уолцер. – Харків : Видавнича група «РА-Каравела», 2003. – 148с.
3. Grote G. History of Greece / G. Grote. – New York : HARPER & BROTHERS, PUBLISHERS. Vol. XII, 1857. – 596p.
4. Kymlicka W. Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights / W. Kymlicka. – Oxford : CLARENDON PRESS-OXFORD, 1995. – 281p.
5. Russel B. Man`s Worship / B. Russel // Mysticism and Logic and other essays. – London : George Allen & Unwin LTD, 1917. – P. 1–33.
6. Simmel G. Einleitung in die Moralwissenschaft. Eine Kritik der Etnischen Grundbegriffe / G. Simmel. – Stuttgart und Berlin : J. G. COTTA`SCHE BUCHHANDLUNG NACHFOLGE, 1904. – 488p.

Стаття: надійшла до редакції 30.05.2011
прийнята до друку 02.12.2011

**TOLERATION AS A FACTOR OF THE INTERPERSONAL INTERACTION IN
THE XXI CENTURY****Olga Holubovych**

*Ivan Franko National University of Lviv, Institute of Philosophy
Department of theory and history of culture
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: olyafilos@ukr.net*

Analyzed the place of the toleration as a specific form of interpersonal relations which display in the age of globalization. It is accentuated on the sociocultural differences of the representatives of predominate traditional culture and the culture of national minorities and also on the problems of the searches of the mutual understanding between both of them. Considered the aspect of the communicative in human nature as the possibility to transfer the information to form and develop human relations in accordance to the challenges of the XXI century. Elucidated on the role of the civil society in order to form behavioral and active peculiarities of individuals of the communication.

Key words: Toleration, moral, communication, the national minorities, interaction, globalization, civil society.

**ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ФАКТОР МЕЖДУЧЕЛОВЕЧЕСКИХ
ВЗАИМООТНОШЕНИЙ В XXI ВЕКЕ****Ольга Голубович**

*Львовский национальный университет им. И. Франко
Философский факультет, кафедра теории и истории культуры
ул. Университетская 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: olyafilos@ukr.net*

Проанализировано место толерантности как одной из форм междулических отношений в эпоху глобализации. Акцентировано на социокультурных различиях представителей доминирующей традиционной культуры и культуры меньшинств в отдельных обществах страны, а также проблемах поиска взаимопонимания между ними. Рассмотрено коммуникативный аспект в человеческой природе как возможность передачи информации, формирования та развития человеческих отношений в соответствии с вызовами XXI в. Выяснено роль гражданского общества относительно формирования поведенческих и деятельных особенностей субъектов коммуникации.

Ключевые слова: Толерантность, мораль, коммуникация, национальные меньшинства, взаимодействие, глобализация, гражданское общество.